

Megjelenik minden hónap 10-ikén, legalább is 2¹/₂ nagy nyolczadrét ivnyi tartalommal; időnként szövegközi ábrakkal illusztrálva.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY.

HAVI FOLYÓIRAT
KÖZÉRDEKŰ ISMERETEK TERJESZTÉSÉRE.

E folyóiratot a társulat tagjai az évdíj fejében kapják; nem tagok részére a Pótfüzetekkel együtt előfizetési ára 6 forint.

XX. KÖTET.

1888. JANUÁRIUS

221-ik FÜZET.

TERMÉSZET — MŰVÉSZET.

Hyrtl, a valóban és méltán világhírű anatómus, nemcsak nagy tudós, hanem nagy humorista is; hosszú tudományos, kivált pedig tanári pályáján egy-egy találó, csípős szóval több balgaságnak vette elejét, több elbizakodottságnak mutatta meg nagyképszerűségét a szerénység tiszta tükrében, mint a mennyit helyreüthetett volna más a leghosszabb erkölcsi tanítással. És minthogy a humor az emberi szellemnek oly tulajdonsága, mely kielégítést kíván, Hyrtl is, mint igazi humorista, mindenkor kapott az alkalmon — talán ma sem kerüli — hogy a javító tréfaságot élvezhesse, illetőleg alkalmazhassa. Am a szakember oly erős volt benne, hogy az alkalmat megválogatta; ebben is leginkább az anatómiait kedvelte. A szájhagyomány azt jegyezte fel róla, hogy nem igen mulasztotta el a bécsi régi »Kunstverein« kiállításait; ellátogatott pedig bizonyosra, ha a műbírák szava magasztaló ítéletet mondott, leginkább pedig, ha a földicsért műrekek az emberi testet azon meztelenül ábrázolta. Ilyenkor összebeszélt Friedlovsky-val, az ő kedves asszisztensével s csak úgy nagy egyszerűen — a mint ez az igazi tudományhoz oly szépen illik is — letették a garast, azután képről képre haladva mulattak a maguk módja szerint.

A ki pedig az emberi test minden izmát, inát, erét, csontját, porcogóját, összeszerkesztésének minden csínját-binját, minden domborúságát és horpadását, arányát, rendes és rendellenes voltát úgy ismerte mint Hyrtl és asszisztense: azt nem csalta meg a szín pompája, a néző érzékiségére számító fogás, a jelenet, a csoportosítás; nem is csalhatta meg, mert az a vizsgálódó szem a természet törvényességén alapuló igazság köszörűjén élesedett meg s ebből merítette ítéletét.

Nem egy, a műbírák ítélete szerint »remekbejáró« ábrázolás, Hyrtl és asszisztense szemében valóságos nyomorékká törpült — és törpül az igazi tudás ítélőszéke előtt mind sűrűbben, a mióta képíróink nagy tömege megfelelkezik a hollandi iskola igazán remeklő

nagymesterének, Rembrandt-nak képéről, melyet a művészet története »Anatómia« cím alatt ismer és tisztel.*

Még ha pusztán csak azt vesszük is, a mit közértelem szerint a dolog festői oldalának nevezünk, a miben az is benne foglaltatik, hogy az apróra való részletezést az általános hatásnak alá kell rendelnünk: az uralkodó és egyedül jogosult realiztikus irány ekkor is megköveteli az igazságot, mely minden realizmusnak legfőbb törvénye.

Ezért igaz az, a mit Wurzbach a holland festészet története** bevezetőjének elején mond arra a jelenségre való vonatkozással, hogy az utóbbi évtizedekben még a nagy közönség figyelme is mindinkább a régi holland festészet felé fordul. Ő azt tartja, hogy ez napjaink uralkodó irányzatából fakad, t. i. hogy sok tévedezés és kapkodás után, mely az irányzatot majd Rafael, majd az antik művészet felé sodorta, a műizlés arra a helyes meggyőződésre jutott, hogy az eredeti, tehát valódi *termékenység* csupán és egyedül a természetre — egyáltalában a valóra — fordított önálló tanulmányozásból fakadhat, tehát a realizmusból.

Wurzbach kitűnő csoportosításban mutatja be a régi holland mestereket, a hatás kölcsönösségét, a miből azután úgyszólván önként kiviláglik, hogy a holland iskola addig maradt eredeti és fejlődve termékeny is, a meddig híve maradt annak, a mi közetlenül hatott reá; vagyis a míg azt festette, a mi körülötte élt, mozgott, termett; hanyatlása pedig akkor következett be, a mikor a természetes alapot elhagyta, festészei Olaszországba vándoroltak s megkísérelték az eszményinek az élővel való összeházasítását.

A mit ez a törekvés szült, az szükségképen korcs volt; az idealistát zavarta benne a realiztikus és megfordítva, a realistát az idealisztikus vonás; szóval ez az iskola sem az egyik, sem a másik irányban nem volt egységes, igaz pedig semmiképpen sem; így azután elvesztette a szilárd alapot, a mely nélkül igazi fejlődés egyáltalában nem is képzelhető.

Ebből azonban nem következik, hogy Rafael vagy az antik művészet mérő korcsot szült; s még kevésbé az, hogy mind a kettő el volt, vagy, bár egy vonásig is, el lehetett volna minden realiztikus alap nélkül. Rafaelnek reánk maradt vázlatai tanúbizonyságai annak, hogy a mester számolt a törvényessel, pl. még felöltöztetett alakjait is előbb meztelenül rajzolta az állásba s csak

* Rembrandt képe 1632-ből való s Tulp tanár anatómiai előadását ábrázolja.

** Wurzbach, Dr. A., Geschichte der holländischen Malerei. 1885.

erre következett a ruházat, melynek ránczvetése a meztelen testhez idomult — a miről sok mai, még elhíresedett festőnek sincsen helyes fogalma; az is bizonyos, hogy a görög plasztika az élő testből indult, még pedig abból, a melyet a görög nevelési rendszernek szerves tartozéka, a testgyakorlás, összhangzatosan kifejtett. A két irányzat sajátosságát ezen az alapon túl az adja meg, hogy a természetben minden irányban túl akart tenni és túl is tett, ezzel a szépnek és ellenkezőjének fogalmát nem a valóra, hanem a képzeltekre helyezte, mely törvényt nem ismer, mert szükségképen csak az egyénhez van kötve, az egyén tehetségének sajátossága szerint nyilatkozik, egyedül csak ebből merít.

Ha a képzelet alkotta műremekekhez az embertan finom mérőszerszámával közelítünk s a kapott arányokat azokkal állítjuk szembe, a melyeket az élő természet nyújt, nagy eltérésekre bukkanunk. Innen következik azután, hogy a képzeletre alapított iránynak nincsen természetes kiigazítója — correctivuma — s ha egy sajátos, nagy tehetség ezen a téren iskolát alapít, ennek előbb-utóbb és szükségképen a modorosságához kell jutnia, mely, természetesen, egyértelmű a hanyatlással.

Egészen más a valóban nyugvó irányzat.

Ez minden rendű tehetségnek szakadatlanul, bőséggel adja a tárgyakat, s ezekben egyszersmind a kiigazítót — a correctivumot — is. Itt a művész valóban beleélheti magát a tárgyba s egyenesen tapasztalati úton állapíthatja meg azt, a mi valóban jellemző, tehát magát az igazságot; a nagy tehetség nagy mértékben, a szerényebb tehetség kisebb mértékben találja el; de mind a kettő valót mond s a legkisebb is erre törekszik. A régi holland festészet erre valóban klasszikus tanu.

Ez irányzatnak kimondhatatlanul nagy haszna még az is, hogy az egyénhez kötött sajátosság biztos alapon, önállóan teljes kifejlődést érhet el; belémerülhet az emberi társadalom körébe, ki-markolhatja annak rétegzeteit, egyéneit, fényét, homályát, tréfás, komoly, együgyű, bűnös oldalait, minden sajátosságát, melyet a foglalkozások sokasága, a szokás, származás nyújt; rávetheti magát a természet jelenségeire, a mint azok ezernyi ezer alakban és változatban kínálkoznak; szóval, vezetője a valóságban nyilatkozó igazság, mely sohasem öli meg az egyéni sajátosságot abban, a ki szemléli. Épen ebben az utóbbiban találják megfejtésüket azok az ágazatok is, a melyekre a festészet — mindig a reális alapon haladót értve — felosztható; itt a felülmúlhatatlan tájképfestő, amott az állat, növény, csendélet, népélet festője stb.

A régi holland iskola az utóbbiak tekintetében kiválóan érde-

kes és tanútságos, mert teljesen bizonyos, hogy a legkiválóbb tájképfestő is megérezte a figurális részben való gyengeségét, tehát tehetségének kizárólagos körét, ezért tájképét olyannal szereltette fel, a ki a figurális részben volt erős. De érdekes az idealisták iskolája is, magát Rafaelt sem véve ki, mert világosan tapasztalhatjuk, hogy bármily magasan álljon is mindabban, a mi pl. az emberi test felfogását illeti, mihelyt állatba vagy növénybe fog, sokszor a monstrozitásig ügyetlen.

Az, a mi tisztán képzeleti s más nem is lehet, az itt nem jöhet tekintetbe, mert nem fér össze a fejtegetés konkrét céljával — s mondjuk csak ki — a valóval sem. A valót, tehát azt véve, a mi természetes alapon lehetséges is: a fizikus pl. épen úgy mosolyog az idősebb Kaulbach-nak a levegőben lebegő, sőt csatázó alakjai fölött, mint mosolygott Hyrtl pl. oly taglejtésen, vagy testálláson, a mely a csontváz és izomzat természetes képességébe ütközött, melyet oda lehetett ugyan festeni, de a melyet a valóságban a legügyesebb akrobata sem vihetett véghez. A fizikus előtt ott áll a gravitáció megmászhatatlan törvénye, mely a húnok csatája fölé kérelhetetlenül vastag gerendát követel, a melyhez azokat a lebegő alakokat kötni lehessen, hozzá oly kötéllel, a mely a test súlyához kellő arányban áll. A valóság alapján véve, az angyalok per excessum torzok, mert hat végtagjuk van s anatómiai, morfológiai, élettani szempontból tekintve, a négy lábú csirkék, kacsák vagy hatlábú bárányok sorozatába tartoznak. A magasztos mind ezekben csak az, a mit a normális élet nem nyújt; de a mire a röghöz kötött ember mindenha vágyakozott; lebeghetni, röpködni, a rögön termő gond fölé emelkedni.

E kitérés után forduljunk vissza a valóhoz. A régi holland iskola az állatok és növények világával szemben is a valóra helyezte a súlyt s ezért a jellemző sajátság felismerésében és visszautkröztetésében legtöbbször bámulatos; még pedig anélkül, hogy az ellen vétene, a mit »festőinek« nevezünk. Állat-képei, halas, vadas, zöldeges piacjai, a csendélet, a mennyiben állatokat és növényeket is felkarol, mind e mellett bizonyítanak. A természetvizsgáló legtöbbször legott és mindennel tisztában van, noha nem egyszer nem is az egész alakkal, hanem csak a halomból kiálló egyetlen testrésszel van dolga.

És ha szigorúan járunk el a hatás okainak elemzésében, mindig arra a megállapodásra jutunk, hogy az okok főoka kiválóan annak a pontossága, a mit rajznak nevezünk.

Maradjunk most az állatoknál, megjegyezvén, hogy a növényeknél is ugyanaz a mértékadó.

A németek újabbkori illusztrátorai közül pl. az öreg Leutemann — kinek tábláival az iskolák el vannak árasztva — és Kretschmer, ki természetrajzok és ismeretterjesztő művek illusztrálásával foglalkozik, feldicsért emberek s az igazság mégis az, hogy képeik szemlélésénél nem menekülhetünk bizonyos érzéstől. Hiába van ott minden szörszál s minden tollacska kínos gonddal kirajzolva, festői szempontból mégis unalmasak, a természetvizsgáló szemével nézve pedig nélkülözik a belső igazságot. Sokkal kevesebbet mondanak — s azt is rosszul — mint a mennyit mond péld. Mützel-nek,* ki igazán élet után fest, bármely legfelületesebb vázlata, noha a legfőbb részeknek csak körvonalát ábrázolja is. A méltán híres angol Landseer-nek — kinek kivált a szarvast és vadászatát tárgyaló pompás képei nagyon elterjedtek — vannak oly könnyedén odavetett vázlatai, a hol mindössze öt kikezdéssel nemcsak a kutya feje, hanem a helyzetnek megfelelő kifejezés, tehát a lelki állapot is teljesen ki van fejezve. Nemcsak azt tudjuk, hogy a fej a rókakopóé, vagy a vizsláé, hanem azt is, hogy keresi a szimatot, vagy már megtalálta s nyomon halad, vagy elvesztette stb.

Mindezek világos bizonyítékai annak, hogy a körrajz szabatosága a döntő, mert abban gyökerezik az, a mi anatómiailag is igaz. Ha a körrajz szabatoságával a szín is találkozik, akkor a kép tökéletes igaz s így meggyőző; ha nem, akkor keletkezik bennünk az a sajátságos érzet, a melyet fennebb érintettem.

Noha ez így van, s itt tehát a művészet szerves összefüggésben áll a tudománnyal — mert hiszen ez az igaznak és valónak a foglalatja — mégis áll, hogy az, a mi minden korban mint művészet szerepelt, oly nehezen, vagy egyáltalában nem szegődött a tudomány szolgálatába s innen következett az a felfogás is, hogy a kettő között szerves kapcsolat nem is képzelhető.

Annak a művésznek a méltósága, a ki régebben természetrajzi munkák illusztrálására adta magát, csorbát szenvedett; szerintem azonban méltán csak az eredmény tekintetében, lényeg szerint pedig igaztalanul, a mint ez mindjárt ki fog tűnni.

A vizsgáló és a rajzoló két személy volt, kiknek egyike sem értett a másiknak mesterségéhez. A rajzoló megkapta a sokszor élettelen tárgyat, mely nem egyszer formájából ki volt aszva vagy tömve, s minthogy correctivuma nem volt, melyet csak az élet megfigyeléséből meríthetünk, egyszerűen lemásolta a torzalakot,

* Mützel Brehm Alfréd »Thierleben« című művének nagy részét látta el képeivel, s minthogy ott Kretschmertől valók is akadnak, az összehasonlítás igen tanulságos.

annyival is inkább, mert a vizsgáló — kivált a pusztán rendszerező — rajzbeli utasításra képtelen volt. Ennek bizonyítéka számos régibb, egyébként híres természetrajzi mű.

Mihelyt a vizsgáló a művésszel találkozott, legfeltünőbbben pedig, a hol a vizsgáló a művésszel egyazon személyben volt egyesítve, az eredmény is egészen más volt; sőt már a rendszeres természetvizsgálatot megelőző — Linné előtti — időben is valóságos remekeket alkotott.

Legfeltünőbb példa erre R ö s e l v o n R o s e n h o f,* ki a múlt század első felében s valamivel azon túl Nürnbergben működött; ő megfigyelte, lefestette, rézbemetszette az állatokat, a rézmetszeteiket kifestette, sőt a leírásokat is elkészítette. A bámulatos az, hogy nemcsak főalakokat, hanem egész életfolyamatokat, különösen a rovarok átalakulását örökítette meg képben, még pedig, mondhatni, felülmúlhatatlan hűséggel; a képek oly szabatosak, hogy még azt is meggyőzik a bennök rejlő igazságról, a ki tárgyaikkal szakszerűen nem is foglalkozik.

Még e század közepe tájáig nagyban és egészben úgy állott a dolog, hogy az efféléhez születni kell; legalább az ábrázolásokra szoruló természetvizsgálók így vélekedtek s tüvé tették a világot egy-egy jobb illusztrátor végett; a művészet pedig szánalommal nézett ezekre s az egészét empirizmusnak, mesterségnek nézte.

E viszonyok a legújabb korban gyökeresen megváltoztak; ma a rajzoló és festő természetvizsgáló nemcsak hogy nem ritkaság, hanem veszedelmesen szorítani kezdi a nem rajzolókat; a mi pedig meglepő: legtöbbje ú. n. autodidakta, mert a rajztanítás sokszorosan még manapság is az ú. n. stilizálás barátja s bizonyos, hogy a kezdő természetvizsgáló a nekivaló rajzban oktatást nem kaphat sehol.

Hogyan keletkeztek tehát ezek a festő és rajzoló természetvizsgálók, honnan származott a nyomás, mely ezt az ügyességet fejlesztette és elterjesztette?

Én részemről — s kötve hiszem, hogy tévedek — az okot a kutatás és vizsgálat mélyebb voltában keresem és találok, mely a pusztán leíró alakisággal szemben a biológiát nemcsak hogy jogaihoz juttatta, hanem lényeges résszé tette. Úgy a mint a vizsgáló a szervezetek összealkotását kezdte kutatni, a mint a részeket a mikroszkópium alá vitte, a formáknak és részeknek oly sajátosságával és sokféleségével állott szemtől szembe, a mely pusztá leírással nem

* Monatlich herausgegebene Insectenbelustigung stb. stb. Nürnberg 1746 tájától kezdve.

volt biztosítható az értelem számára, hanem határozottan rajzot követelt. Az alakzatok finomsága, szövevényessége, a részek jelentősége mindinkább arra szorította a vizsgálót, hogy maga rajzolja le; itt a konvencionális, stilszerű, festői mérőben elesett s csak a szabatosság maradt meg határozott követelésével, mely elől kitérni nem lehetett.

Mint mindenben, itt is a szükség volt a tanító mester s úgy, a mint a behatóbb kutatás előbbre tört, az alakosság is más feltételek elé került, mert a külső jelenségek összefüggése a belsőkkel kiderült, s nem egyszer a külsőre nézve oly viszony tűnt ki jellemzőnek, mely azelőtt alig hogy figyelemben részesült volna.

Épen ez az utóbbi körülmény az, mely mindinkább reászorítja a természetvizsgálót a rajzolásra, mert ő az, a ki összehasonlítólal halad s leghivatottabb arra is, hogy a különbséget kifejezze.

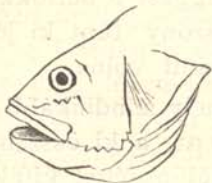
Hogy ez a dolog mennyire kényes, azt egy példával óhajtom kimutatni. Heckel Jakob, a híres halismerő és leíró, nem volt rajzoló; leíró módszerét azonban oly finomságokra alapította, melyek kínosan-pontos rajz nélkül érthetetlenek voltak; hogy a rajzok pontosságát biztosítsa, egy különös szerkezetű halmérő szerszámot gondolt ki, mely lehetővé tette, hogy nemcsak a hal körrajza, hanem minden egyes pikkelye is mérhető s a rajzra átvihető legyen. A rajzolást két híres bécsi illusztrátor, Strohmayer és Schebesta végezte. Heckel főművének előljáró beszédjében külön is köszönetet mond nekik a pontosságért, noha e rajzok tele vannak oly hibákkal, a melyek épen a jellemzőre vonatkoznak, tehát valóságos »szarvashibák«. Így péld. a sügér (*Perca fluviatilis*) fejének kifejezését a szem adja meg, azért, mert aránylag nagy, a mivel a rajzoló természetvizsgáló első tekintetre tisztában is van; de Heckel művében a rajz, noha állítólag mindenre kiterjedő pontos méréseken alapúl, sajátos benyomást kelt abban, a ki a sügért valamiképen ismeri, a mint ezt az 1. ábra bizonyítja; de ha a Heckel-féle rajz egész szemét csak szembogárnak vesszük s csillagot rajzolunk körülte, a sügérfej kifejezése nyomban megvan,* a mint ez a 2. ábrán látszik.

Hogy ennek a dolognak megvan a maga fontossága, azt tagadni nem lehet; a rajzoló természetvizsgáló mintha egy új érzékkel többet bírna, mellyel, úgyszólván játszva, mélyebbre nyúlhat a természetbe, szemlélhetővé téve azt is, a mit a nemrajzoló

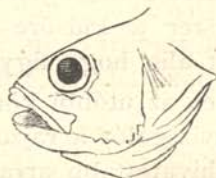
* Boldogult Károli János barátommal történt, hogy a hibára nem tudott reájönni addig, a míg én egy körvonással nem adtam meg a fejnek a kifejezést; de még akkor sem teljes, mert a rajzoló kihagyta a pofákon a pikkelyezést.

a legkörmönfonottabb leírással sem állíthat, nemhogy szemünk, de képzeletünk elé sem.

Ezeket a gondolatokat az a rajzolt úti napló ébresztette bennem, melyet Müller J. W. 1838 tavaszán, tehát maholnap egy fél század előtt útközben készített.* Útjában érintette Budapestet, járt Rákos-Keresztúron, behatóan kutatót Apaj és Adony környékén, azután elment a Szerémségbe, hol különösen Jakova és Kupinova körül kutatta a madarakat. Igen egyszerű eszközökkel mindent ki

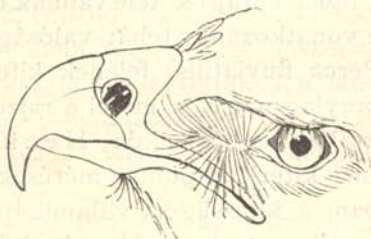
1. ábra.

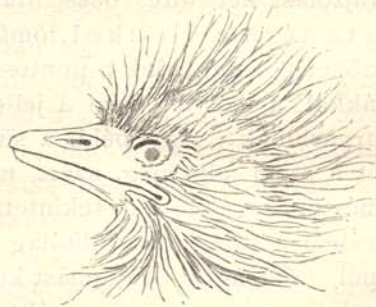
2. ábra.

tudott fejezni, a mi érdekelte s oly világosan, hogy a leírásokat nem is nélküli az, a ki a madarakat ismeri.

Rendkívül érdekesek azok a rajzok, a melyeket élő példányokról vett, különösen azok, a melyek a madárnak bizonyos hangulatát fejezik ki. Ezek között első helyen áll a lármás sas (Aquila naevia) feje,

3. ábra.

4. ábra.

melynek főrészt csak vonalos rajzban másoltam le; de a mely így is híven visszatükrözteti a sastekintet egész energiáját (3. ábra), a melyet leírni teljes lehetetlenség. Ugyanennek a sasnak egy kis vázlata azt a felgerjedő kifejezést magyarázza, a melyet e madár egy fülesbagoly megpillantásakor ölt.

Szinte megható az a szunyókáló tehetetlenség, a melyet az épen a tojásból kikelt, tehát elsőnapos vakvarjú poronty (Nyctardea

* A magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

nycticorax, juv) rajza szemünk elé állít, a melynek épen csak fejét adom vonalrajzban (4. ábra).

A fiókák rajzaiban egyáltalában rendkívül sok a kifejező és jellemző vonás; van ezek között egy a térdén, voltaképen sarkán guggoló, még szőrösen-pelyhes fattyú kócsag (*Ardea egretta*), egy még pelyhes nyilfarkú rucza (*Dafila acuta*), egy pelyhes pergő rucza (*Querquedula crecca*) s ezeken meg másokon kívül egy valószínűs kis remek, a még szőrösen-pelyhes tavi fővenyfutó (*Totanus*

5. ábra.

stagnatilis) kitűnően rajzolva és színezeve (5. ábra). Az az egész kedves ártatlanság és naivitás, mely az enemű porontyok sajátja, teljesen ki van fejezve s a pillanat, a melyben a madár teljes biztonságban érzi magát, igen szerencsésen ki volt lesve. Épen ilyen szerencsések az állásra, tartásra vonatkozó megfigyelések is; egyszerű, de nagyon biztos körvonalak, a melyekből azonban mégis kicsillan a madár természete. Ide tartozik a kaszaorrú ibisz (*Ibis falcinellus*) egész sorozata, mely e déli madarat — hazánk délibb részében azonban seregesen él — minden képzelhető állás-

ban ábrázolja, s a mely alakok közül kettőt (6. és 7. ábra) ide iktattam; az egyik induló félben van, a másik nyugszik. A ki e madarat az életből ismeri, nyomban reámondja, hogy a rajz hű; bizonyos fokig még az a sajátos mohóság is ki van fejezve, a

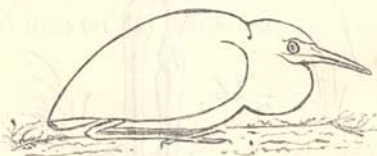

6. ábra.

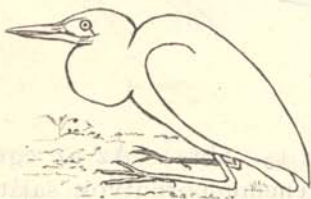

7. ábra.

mely e falánk madarokat jellemzi. Hasonló, igen népes, állás szerint változatos sorozatokat alkot még a kanalas gém (*Platalea leu-*

8. ábra.

9. ábra.

10. ábra.

corodia), a mocsári szalonka (*Galinago scolopacina*), a bölömbika gém (*Botaurus stellaris*), a fattyú kócsag (*Ardea egretta*), a gólyagázoló (*Himantopus rufipes*) s mások; a legtöbbjénél a fej, a láb s más jellemző részek természetes nagyságban, színezve, s legtöbbször egész jellemzetességökben gyönyörködtetik a szemlélőt. Az állások-

nak egy igen kitűnő sorozatát leste el a vörösgémtől is (*Ardea purpurea*), a melyből három alakot közlök: 8. ábra az a guggoló állás, a melybe ez a rendkívül óvatos és ravasz madár akkor illeszkedik, a mikor alacsonyabb növényzetben akar elrejtőzni; 9. ábra az a guggolás, a mikor üldözéstől fél s rögtön való felszállásra készül; 10. ábra, a mikor röstel felrepülni s magasabb növényzetben lábolva, nagy lépésekkel változtatja helyét. A ki ezekre a ravasz, szemes madarakra valamikor vadászott, az meg fogja becsülni azt az ügyességet, a mely a különböző állások eléréséhez szükséges volt s bámolni fogja azt az éles szemet, és gyakorlott kezet is, mely az állást, illetőleg mozdulatot meg tudta örökíteni.

Igen kitűnő a vetetorrú gázló (*Recurvirostra avocetta*) is (11. és 12. ábra), mely több, jellemző állásban van lekapva, s a melynél a rajzoló a madár színezetét is a legegyszerűbb módon tudta kiteremteni. A ki tudja, hogy e szemes jószágok már 250—300

11. ábra.

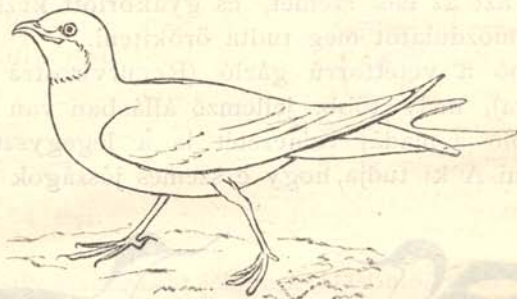
12. ábra.

épesnyi távolságban is sietve szárnyra kelnek és messze menekülnek, az elképzelteti azt a fáradságot, a melybe e madaraknak oly megközelítése került, hogy a 11. ábrán egészen nyugodt állás tisztán kivehető legyen.

Ilyenekben és ehhez hasonlóknak csillan ki Müller-ben az igazi természetvizsgáló; rajzaiból sugárzik ki a természet igazi szeretete, az igazság után való törekvés s csak ez az, a mi az igazi bűvárt minden akadályon átsegíti s a valóban felderítéséhez vezeti.

Az egész naplóban semmi sem bizonyítja fényesebben a természetvizsgálónak igaz és helyes törekvését, mint a valóban nehezen megközelíthető, vagy feltalálható dolgoknak megörökítése. Van a széles, térs magyarázó alföldnek sok szíkes, zombékos helye, a melyen a döcögve haladó szekér oly madarat zavar fel, mely még annak is leköti figyelmét, a ki különben nem sokat törődik a természet jelenségeivel. Kikél különösen egy madár, melynek röptében valami fecskeszerű van; de fecskének nagy s éppen ezért feltűnő;

egyszerre lecsap s a midőn a szemlélő azt várná, hogy fecskemódra ismét a magasba kap, azt veszi észre, hogy — a mint mondani szoktuk — a madarat a föld nyelte el. A madár elült a szíkesnek valamely gödrében s szem legyen az, a mely észreveszi, mert a madár — különösen hátfelének a színe — épen olyan fakó, mint a szíkes föld maga. Ez a madár a széki csér (*Glareola pratincta* L.). De azért Müller éles szeme ezt is megleste s a madarat nemcsak fejlett állapotában, futóban (13. ábra), hanem egynapos korától (14. ábra) kezdve különböző kifejlődésben és állásban is adja. Kiválóan érdekes

13. ábra.

14. ábra.

az egynapos porontynak a rajza, mely teljesen szemünk elé állítja a föleszmélés, a menekülés vagy járhatnámság vágyának fölbredését.

Rendkívül érdekes e rajzolt naplóban az, hogy mihelyt a szerző nem élet után dolgozik, hanem kitömött példányokra szorúl, ez legott megérezik a rajzon: másol jól-rosszúl; a minők a kitömött dolgok, olyan a rajz is s nem is rosszalhatjuk, mert elvégre ebből is látszik a lelkület hűsége, mely azonban részünkről nem fojthatja el a gondolkozást.

A dolognak, a mint már mondva is volt, tisztán festői szempontból is megvan a maga fontossága.

Évekkel ezelőtt egy budapesti könyvkereskedés kirakatában egy kis kép volt kiállítva, egy mocsárrészlet reggeli hangulatban, a víz szélén egy gólyával; a kép egészben véve kitűnő, de a gólya oly rettenetes volt, hogy az egészet elrontotta; a képet az akkor még kezdő Spányi Béla festette s én megüzentem neki kifogásomat; a festő felkeresett, bevallotta, hogy kitömött példány után dolgozott; elmentünk együtt az állatkertbe és Spányi azóta igen sok jó gólyaképet festett s mindnyája el is kelt.

A tudomány érdeke már ki volt emelve; de van azért még elég mondanivaló. Az ahhoz értő természetvizsgálónak igen nagyon javára válik; mert mind azt, a mi a tárgyon élő állapotban szín és alak szerint jellemző s le nem írható, biztosíthatja, vázlatával emlékező tehetségét bármikor fölfrissítheti; a formának és színnek igazi ismerete reásegíti a pontosabb leírásra, mert úgyszólván reávezeti a helyes szóra, a bírálót reávezeti a színvakok megismerésére; én t. i. azoknak a leíróknak, a kik a színről kicsinylőben gondolkoznak, legnagyobb részét színvaknak tartom s azt mondom, hogy reájok férne az a próba, a mely a vasúti személyzetnél hivatalosan alkalmaztatik; ez azután elejét venné sok irodalmi összeütközésnek. A rajzoló természetvizsgáló kezelése alatt álló nyilvános gyűjtemények is másképen néznek ki, mint a nem rajzoló alattiak; az utóbbiak tele vannak valóságos torzalakokkal, melyek inkább félrevezetik, mint oktatják a nézőt. Úgy vagyok meggyőződve, hogy ez a dolog az oktatás szempontjából is megérdemli a figyelmet.

*

Saját viszonyainkat véve, ez idő szerint már majdnem teljesen függetlenek vagyunk a külföldtől; pedig még nem is oly régen mindennel rászorúltunk; vannak immár rajzoló természetbuváraink, tűrhető fametszőink, s a lithografiában és színnymatban is tudunk olyan munkákat készíteni, hogy nemcsak mi, hanem a külföld is teljes mértékben méltányolja.

Végül pedig a rajzoló természetvizsgálónak épen úgy, mint a művésznek közömbös lehet, vajjon alkotásait művészet számba veszik-e azok, a kik az ítélő szerepet és jogot maguknak vindikálják, mert teljes megnyugvását feltalálhatja abban a tudatban, hogy alkotása a valót magyarázza, hogy tehát az abszolút igazzal szolgálja az emberiség legbecsesebb kincsét: a felvilágosodást.

HERMAN OTTÓ.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.